

Wie zet de norm?! Populaire jongeren als mogelijke sleutel naar positievere klassen in het middelbaar onderwijs

Tekst: Lydia Laninga-Wijnen & Geertjan Overbeek

Er zijn in Nederland voor het middelbaar onderwijs nog weinig programma's ontwikkeld die pesten tegengaan. Dit is niet helemaal verwonderlijk, want in het middelbaar onderwijs heb je als leraar steeds minder invloed. Je ziet leerlingen maximaal een paar uur per week, en ieder uur zijn ze overgeleverd aan een andere collega. Bovendien zijn jongeren volop in de puberteit en nemen ze steeds minder van jou als leraar aan. Ze schoppen nog liever tegen jouw goedbedoelde adviezen aan. Zie daar maar eens een programma voor te ontwikkelen.

De overgang naar het middelbaar onderwijs is voor veel jongeren best even slikken. Ze gaan van een relatief kleine basisschool – waarbinnen iedereen elkaar kent en waar leraren de klassenregels en normen meestal goed kunnen bijsturen – naar een grote school met talloze nieuwe gezichten en voor ieder vak een andere leraar. Deze transitie vindt precies plaats in een periode waarin jongeren zelf ook grote ontwikkelingen doormaken. Het puberale brein hunkert naar genegenheid en erkenning, en omdat jongeren steeds meer een eigen identiteit willen ontwikkelen, los van hun ouders of andere volwassenen, zijn ze erg bezig met wat andere jongeren om hen heen doen en vinden. Populariteit wordt steeds belangrijker: veel jongeren willen graag dat anderen naar hen opkijken of aandacht geven en vooral *niet* impopulair zijn.

Populaire jongeren zetten een norm

Jongeren besteden het grootste gedeelte van hun dag met hun klasgenoten op de middelbare school. Elke klas kan worden gezien als een 'mini-maatschappij', met een eigen cultuur, machtsverdeling en groepsdynamiek. Waar op de basisschool de leraar nog aan het hoofd stond, worden onderlinge machtsverhoudingen nu vooral bepaald op basis van wie het meest populair is. En deze populaire jongeren, zo blijkt uit onderzoek, drukken een duidelijke stempel op de klas. Het gedrag van populaire jongeren wordt een *norm* en wordt als iets aantrekkelijks gezien. Dit kan zorgelijk zijn als het gaat om negatief gedrag, zoals roddelen of pesten, maar positief als het gaat om gewenst gedrag, zoals empathische of behulpzame karaktereigenschappen.

In ongeveer 70% van de klassen blijkt het *cool* te zijn om negatief gedrag te vertonen. Denk aan brutaal zijn naar leraren. Maar ook het pesten van medeleerlingen, roddelen of medeleerlingen anderszins negatief te bejegenen levert status op. Deze 'populariteitsnormen' blijven verrassend stabiel over het schooljaar heen en hebben een duidelijke invloed op vriendschappen en gedrag in de klas. In dit soort klassen clusteren jongeren samen op basis van dit negatieve gedrag (ze raken bevriend) en ze versterken elkaar in dit negatieve gedrag over het schooljaar heen, terwijl ze elkaar remmen in positief gedrag. Dit doet ook wat met hoe jongeren zich voelen in de klas. Vooral jongeren die het slachtoffer zijn van pesten; maar ook populaire jongeren zelf voelen zich minder fijn in klassen waar populariteit samengaat met agressie.

Dit klinkt natuurlijk zorgwekkend; maar er is ook iets aan te doen. Populaire jongeren hebben ook veel positieve kenmerken en talenten. Wanneer zij *gewenst gedrag* vertonen kunnen zij een positief rolmodel zijn voor anderen. In sommige klassen gaat hulpvaardig gedrag – zoals elkaar helpen met alledaagse zaken of zelfs verdedigen bij peestsituaties – inderdaad samen met populariteit, zo blijkt uit onderzoek¹. In deze klassen voeren pro sociale vriendschappen de boventoon, en iedereen, inclusief jongeren die toch af en toe gepest worden, voelt zich fijn en veilig in de klas.

¹ Bron: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10802-020-00738-0>

Populaire jongeren als sleutel naar positieve klassen

Zijn pro sociale populaire jongeren daarmee een sleutel tot meer positieve klassen? Zo lijkt het wel. Dit sluit in ieder geval aan bij het gedachtegoed dat er binnen middelbare scholen veel meer een eigen cultuur in een klas ontstaat waar een leraar minder zicht op en zeggenschap over heeft. Jongeren weten veel beter wat er onderling speelt en zullen ook meer aannemen van andere jongeren dan van volwassenen. Omdat populariteit tijdens de puberteit zo'n belangrijke rol speelt, zullen jongeren zich bovendien eerder voegen naar wat populaire jongeren zeggen en voorleven, dan naar klasgenoten met minder status of volwassenen.

Is je rol dan als leraar uitgespeeld?

Zeker niet. Maar in plaats van zelf het kanaal te zijn, verschuift je kanaal naar jongeren die volgens jou als leraar een vooraanstaande rol kunnen spelen in het bewerkstelligen van een positief klassenklimaat. Zij zijn jouw oren, ogen, en handen. Jij coacht hen om een rolmodel voor anderen te zijn en om middels positief en sociaal verantwoordelijk gedrag een status binnen de groep te krijgen, in plaats van via negatief gedrag.

Change-makers

Een cruciaal punt is dat jongeren zelf als 'change-makers' worden ingezet. Als jongeren het gevoel hebben dat zij zelf eigenaar zijn van een positieve aanpak op school, zullen ze veel sterker gemotiveerd zijn om een verschil te maken. Zeker in de adolescentiefase is dat belangrijk, omdat jongeren vanuit autonomie willen handelen, en niet dingen 'opgelegd' willen krijgen. Bovendien weten jongeren zelf als geen ander hoe gedragsboodschappen ingezet moeten worden, zodat er een optimale aansluiting is op de belevingswereld van jongeren. Dat is voor leraren en schoolbesturen vaak moeilijker om voor elkaar te krijgen dan voor jongeren zelf. Jongeren worden dus ingezet voor jongeren.

Change-makers worden door een extern persoon gestimuleerd om een pro sociale boodschap uit te dragen op school. De bedoeling is om deze boodschap vervolgens zo effectief mogelijk te verspreiden over het gehele sociale netwerk van school—over alle leerlingen, klassen en leerjaren heen. Hierbij mogen jongeren zelf bepalen hoe zij te werk gaan. Sociale mediacampagnes, posters, themadagen, polsbandjes voor leerlingen die pro sociaal gedrag laten zien—alles kan worden ingezet om het verschil te maken.

Wie?

Wie kunnen dan het beste als zo'n change-maker geselecteerd worden? 'De populaire jongeren', zou je op basis van het bovenstaande onderzoek kunnen zeggen. En inderdaad, uit een voorgaande interventie-studie blijkt dat de change-makers aanpak vooral werkt wanneer jongeren met een centrale positie in het schoolnetwerk (jongeren met veel contacten met andere leerlingen) worden ingezet. Dit zijn vaak populaire jongeren.

Een belangrijke vraag daarbij is of alle populaire jongeren in aanmerking kunnen komen als change-maker op school. Het zou immers zo kunnen zijn dat jongeren die bij veel van hun leeftijdgenoten bekend staan als pesters, of als agressief, misschien niet geloofwaardig kunnen zijn als change-makers.

Uit onderzoek² blijkt inderdaad dat sociaal dominante jongeren die bekend staan om zowel hun aardige als onaardige gedrag bijdragen aan een negatieve norm, en *niet* aan een positieve, terwijl sociaal dominante jongeren die enkel aardig gedrag vertonen een negatieve pest-norm kunnen verminderen.

Hoe?

Hoe kun je populaire jongeren ertoe bewegen om change-maker te worden? Eén manier is om affectieve empathie bij jongeren te stimuleren. Uit recent onderzoek³ is gebleken dat het versterken van medeleven voor slachtoffers, bijvoorbeeld door rollenspellen of ervaringsverhalen van slachtoffers, een werkzame component is van anti-pestprogramma's. Zelfs in het middelbaar onderwijs, en zelfs in klassen waarin een agressieve populariteitsnorm heerst. Jongeren kunnen in hun rol als change-maker regelmatig, bijv. tweewekelijks, in een groep bij elkaar komen, om samen te bedenken en te bediscussiëren hoe zij precies hun veranderingscampagne vorm willen geven. Ze worden daar idealiter bij ondersteund door twee coaches, die ook op andere scholen met leerlingen als change-makers werken. De ondersteuning van leraren en schooldirectie is enorm belangrijk om de pro sociale boodschap goed te helpen verspreiden—bijvoorbeeld via school prikborden en schermen, of via het vrij roosteren van schooluren voor een schoolevent en voor leerlingen om als change-makers met elkaar te kunnen overleggen.

Conclusie

Uit het bovenstaande blijkt dat de rol van een leraar vooral ondersteunend en faciliterend van aard is. Beschikbaarheid is hierbij een sleutelwoord. Blijf in gesprek met jongeren, en zorg dat je goed op de hoogte bent wat er onderling speelt. Wees een mentor voor ze, kijk met ze mee wat ze nodig hebben om te groeien en om change-maker te zijn. Heb vertrouwen in hun kunnen en neem ze serieus. Door een veilige haven en klankbord te zijn, kun je voor hen het verschil maken.

Dit artikel is tot stand gekomen in samenwerking met Stichting School & Veiligheid.

² Bronnen: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10964-019-01088-x> en <https://link.springer.com/article/10.1007/s10802-019-00571-0>

³ Bron: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15374416.2020.1846541>